

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

De Vice-President van de Raad van State

**Constitutionele Zaken en
Wetgeving**
Wetgeving Staatsinrichting en
Grondrechten

Herengracht 17
2511 EG Den Haag
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
www.minbzk.nl

Contactpersoon
Anton Toebes

T 0704268717
anton.toebes@minbzk.nl

Kenmerk
2010-0000189335

Datum 22 maart 2010

Betreft Toezending van het advies van de Kiesraad inzake de nota van wijziging bij het wetsvoorstel wijziging van de Kieswet houdende verhoging van de voorkeurdrempel, beperking van de mogelijkheid tot het aangaan van lijstencombinaties alsmede vaststelling van het tijdstip van de stemming voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer

Bijlagen
02

Sinds begin februari heeft de Raad van State een adviesaanvraag in behandeling over bovengenoemde nota van wijziging. Op dat moment lag deze nota van wijziging tevens voor advies bij de Kiesraad. Op 19 maart 2010 heeft de Kiesraad hierover advies uitgebracht. Dit advies, alsmede een reactie daarop, doe ik u hierbij toekomen. Bij de bespreking van het advies van de Kiesraad wordt zoveel mogelijk de indeling van het advies aangehouden.

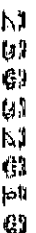
Verbinding tussen politieke groeperingen

Het unieke karakter van de voorgestelde regeling

De Kiesraad merkt op dat bij de uitwerking van het voorstel ingrijpend wordt afgeweken van de thans in de Kieswet neergelegde regeling inzake het aangaan van lijstencombinaties. Mede daardoor vindt hij de regeling onnodig complex.

De regeling die is neergelegd in de nota van wijziging heeft inderdaad een uniek karakter. De Eerste Kamerverkiezing neemt echter een unieke plaats in in ons kiesstelsel. Doordat het – in tegenstelling tot andere verkiezingen – gaat om een *indirecte* verkiezing, kent zij in bepaalde opzichten een geheel eigen regime. Dat blijkt ook uit de opbouw van de Kieswet, nu de Eerste Kamerverkiezing in een geheel eigen afdeling is geplaatst (afdeling III), terwijl de gemeenteraads-, provinciale staten- en Tweede Kamerverkiezingen gezamenlijk in één afdeling zijn ondergebracht (afdeling II).

Gebleken is dat het niet langer wenselijk is voor het verbinden van kandidatenlijsten tot een lijstencombinatie aan te sluiten bij de (uniforme) regels van de andere verkiezingen. Dat leidt er namelijk toe dat politieke groeperingen de restzetelverdeling kunnen sturen, doordat zij - met de uitslag van de provinciale statenverkiezingen in de hand - lijstencombinaties aangaan. Dit unieke probleem leidt er noodzakelijkerwijs toe dat een wettelijke regeling wordt ontworpen die afwijkt van de regeling voor andere verkiezingen.

Alternatief voorstel van de Kiesraad

Datum
22 maart 2010
Kenmerk
2010-0000189335

De Kiesraad presenteert een alternatief voorstel, waarvan hij veronderstelt dat dit eveneens tegemoetkomt aan de eerder genoemde bezwaren maar minder complex is en meer aansluit bij de systematiek van de Kieswet. Deze alternatieve regeling houdt in dat politieke groeperingen, voorafgaand aan de provinciale statenverkiezingen, al de verklaringen indienen over het aangaan van een lijstencombinatie voor de komende Eerste Kamerverkiezing. De beslissing over de geldigheid van die verklaring vindt vervolgens plaats op een tijdstip na de provinciale statenverkiezingen, op de thans gebruikelijke wijze.

Hoewel dit voorstel eenvoudiger oogt, levert de praktische uitwerking ervan dezelfde complicaties op als het voorstel zoals thans is neergelegd in de nota van wijziging. Dit wordt veroorzaakt doordat de kandidatenlijsten zelf immers op dit moment nog niet zijn ingediend, zodat – bijvoorbeeld – moet worden voorzien in de situatie dat een partij onverhoopt geen (geldige) lijst zal indienen. Wanneer het voorstel van de Kiesraad nader wordt beschouwd, blijkt dat het voorstel in ieder geval een equivalent heeft van de – complicerende – artikelen Q7, tweede lid, en S 8, tweede tot en met vijfde lid, van het voorstel zoals neergelegd in de nota van wijziging. Het voorstel van de Kiesraad is dan ook complexer dan op het eerste gezicht lijkt.

Daarnaast rijst de vraag hoe het alternatieve voorstel van de Kiesraad zich verhoudt tot artikel 55 van de Grondwet. Zoals ook in de toelichting bij de nota van wijziging is betoogd, moeten "verkiezingshandelingen" rondom de Eerste Kamerverkiezing worden verricht ná de verkiezingen van provinciale staten. De Kiesraad meent dat de verklaring van politieke groeperingen dat zij hun toekomstige kandidatenlijsten willen verbinden tot een lijstencombinatie niet hoeft te worden gekwalificeerd als een verkiezingshandeling en trekt een parallel met de registratie van partijaanduidingen voor de Eerste Kamerverkiezingen. Deze vergelijking gaat slechts ten dele op. Het registreren van een aanduiding en het inleveren van een verklaring tot het aangaan van een lijstverbinding verschillen in één belangrijk opzicht van elkaar. Het registreren van een aanduiding is gericht op de Eerste Kamerverkiezingen *in het algemeen*. De registratie geldt voor onbepaalde tijd en is zodoende niet gericht op een bepaalde verkiezing. Daarentegen is het inleveren van een verklaring tot het aangaan van lijstverbinding een handeling die wél op een *specifieke* Eerste Kamerverkiezing is gericht. Dit maakt het alternatieve voorstel van de Kiesraad naar mijn oordeel kwetsbaar in het licht van artikel 55 van de Grondwet.

De in de nota van wijziging opgenomen regeling kent dit probleem niet. De registratie van de verbondenheid tussen politieke groeperingen is niet op een *specifieke Eerste Kamerverkiezing gericht*. De registratie geldt namelijk voor onbepaalde tijd. De verbinding tot een lijstencombinatie, op basis van het register, geldt wel voor een specifieke Eerste Kamerverkiezing, maar doordat deze handeling ná de verkiezing van de leden van provinciale staten wordt verricht, is dit in overeenstemming met artikel 55 van de Grondwet.

Beroepsmogelijkheid

De Kiesraad merkt op dat in de voorgestelde regeling een beroepsmogelijkheid wordt gecreëerd ten aanzien van het verzoek van politieke groeperingen tot inschrijving van hun verbondenheid in het door het centraal stembureau

SECRET

bijgehouden register. De Kiesraad stelt dat in het verleden op goede gronden is besloten dat tegen een besluit inzake de geldigheid van een lijstencombinatie geen beroep kan worden ingesteld (artikel 8:4, onderdeel g, van de Algemene wet bestuursrecht; hierna: Awb).

Datum
22 maart 2010
Kenmerk
2010-0000189335

Juist op grond van de wetsgeschiedenis hecht ik eraan vast te houden aan deze beroepsmogelijkheid. Artikel 8:4, onderdeel g, Awb is namelijk uitdrukkelijk bedoeld om te voorkomen dat *tijdens een verkiezing* tegen bepaalde besluiten, waaronder een besluit over de geldigheid van verbindingen, beroep wordt ingesteld. Het indienen van beroep tegen dergelijke besluiten zou de verkiezingsprocedure op onaanvaardbare wijze verstoren dan wel een ongewenste rechtsonzekerheid scheppen met betrekking tot de verkiezingsuitslag (Kamerstukken II 1981, 16 945, nrs. 3-4, p. 3-4).

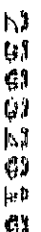
Voor het *verbinden* van kandidatenlijsten tot een lijstencombinatie door het centraal stembureau, bedoeld in artikel S 8, eerste lid, gaat deze redenering op. Een dergelijk besluit is namelijk gericht op en wordt genomen tijdens een Eerste Kamerverkiezing. Beroep hiertegen blijft daarom uitgesloten.

Voor de *registratie* van de verbondenheid tussen politieke groeperingen, bedoeld in de nieuwe artikelen Q 7 en Q 8, gaat deze redenering echter niet op. Deze registratie is immers niet gericht op een bepaalde verkiezing en wordt ook niet tijdens een verkiezing verricht. Het instellen van beroep hiertegen staat een goed verloop van een verkiezing dan ook niet in de weg. In de Kieswet is ook een beroepsmogelijkheid opgenomen bij een vergelijkbare regeling, namelijk de registratie van aanduidingen van politieke groeperingen.

Verwarring

De Kiesraad acht de thans voorgestelde regeling op twee onderdelen verwarrend. De eerste bron van verwarring ontstaat volgens de Kiesraad doordat kiezers voorafgaand aan een provinciale statenverkiezing worden geconfronteerd met twee, mogelijk onderling verschillende, lijstencombinaties, namelijk lijstencombinaties voor de provinciale statenverkiezing en lijstencombinaties voor de Eerste Kamerverkiezing. Overigens adviseert de Kiesraad in dit verband ook om verplichte publicatie op te nemen van het gehele register voorafgaand aan een provinciale statenverkiezing, zoals wel het geval is ten aanzien van geregistreerde aanduidingen van politieke groeperingen (het tweede punt bij de wetstechnische opmerkingen).

Een verplichte publicatie van het register op de dag voorafgaand aan de provinciale statenverkiezing acht ik onwenselijk. In de eerste plaats kan niet worden gesteld dat de lijsten van politieke groeperingen die met elkaar worden geassocieerd, ook daadwerkelijk met elkaar worden verbonden. Op grond van artikel S 8, vierde lid, komt bijvoorbeeld geen lijstencombinatie tot stand als een politieke groepering voor de Eerste Kamerverkiezing geen (geldige) kandidatenlijst heeft ingeleverd. De publicatie van het register biedt kiezers dus geen zekerheid over de lijstencombinaties die tot stand komen bij de Eerste Kamerverkiezing. In de tweede plaats kan de publicatie juist tot verwarring leiden, doordat de kiezer zou kunnen menen dat de verbinding wordt aangegaan voor de provinciale statenverkiezingen, in plaats van de Eerste Kamerverkiezing. In de derde plaats zou het effect van een publicatie zeer beperkt zijn, omdat de publicatie op zijn vroegst pas kan plaatsvinden op de dag van de stemming van de verkiezing van de leden van provinciale staten. Zoals het register luidt op deze dag is namelijk beslissend voor de verbinding van kandidatenlijsten tot een lijstencombinatie.

Verwarring acht ik niet waarschijnlijk, te meer nu de lijstencombinaties voor de Eerste Kamerverkiezing niet op de dag van stemming worden gepubliceerd in de Staatscourant.

Datum
22 maart 2010
Kenmerk
2010-0000189335

De tweede bron van verwarring kan volgens de Kiesraad gelegen zijn in het voorgestelde gebruik van de term 'verbinding' (van politieke groeperingen) in relatie tot het reeds in het kiesrecht gehanteerde begrip 'verbinden' (dat ziet op de totstandkoming van een lijstencombinatie).

Uit het oogpunt van helderheid verdient het inderdaad de voorkeur om deze termen niet door elkaar te gebruiken. Ik zie in het advies van de Kiesraad aanleiding om de termen 'verbinden', 'verbinding' en 'verbondenheid', voor zover het betreft de verbinding van politieke groeperingen, te vervangen door de termen 'associëren' en 'associatie'. Ook acht ik het wenselijk om in artikel V 4, tweede lid, Kieswet en in artikel 8:4, onderdeel g, Awb de terminologie te verbeteren door de term 'lijstverbinding' te vervangen door 'lijstencombinatie'.

Wetstechnische opmerkingen

De Kiesraad adviseert een bepaling op te nemen over wie bevoegd is namens de politieke groepering een verzoek in te dienen tot inschrijving van hun associatie met andere groeperingen. De Kiesraad heeft in de praktijk geconstateerd dat hier behoefte aan is.

Ik zie hierin aanleiding om in de nota van wijziging op te nemen dat het verzoek wordt ingediend door de gemachtigden van politieke groeperingen, bedoeld in artikel G 1, derde lid, onderdeel d, onderscheidenlijk artikel Q 6, derde lid.

De Kiesraad adviseert een bepaling op te nemen met betrekking tot de overlegging van stukken ten behoeve van een verzoek tot verbinding.

Nu de gemachtigden van politieke groeperingen het verzoek indienen en voor het verzoek een model wordt vastgesteld, is tevens voorzien in overlegging van alle relevante stukken ten behoeve van een verzoek tot verbinding.

De Kiesraad adviseert een regeling op te nemen over wat er moet gebeuren wanneer twee verzoeken op dezelfde dag bij het centraal stembureau zouden binnenkomen.

Op grond van het voorgestelde artikel Q 7, tweede lid, onderdeel c, is hiervoor reeds een voorziening opgenomen. Beide verzoeken zullen in dit geval worden afgewezen, tenzij een van de verzoeken aangeeft dat het andere verzoek vervalt of als het andere verzoek op een andere, in het tweede lid vermelde, grond moet worden afgewezen.

De Kiesraad adviseert een regeling op te nemen die duidelijk maakt wanneer een verzoek om registratie uiterlijk dient te zijn ontvangen.

Ik zie geen noodzaak tot het opnemen van een dergelijke bepaling. Het registratieverzoek moet namelijk los worden gezien van een bepaalde Eerste Kamerverkiezing. Overigens volgt uit artikel S 8, eerste lid, juncto Q 7, vijfde lid, dat een verzoeker - wil deze met zekerheid weten dat er vóór de stemming van de verkiezing van de leden van Provinciale Staten het register is gewijzigd - bij het tijdstip van indiening rekening moet houden met de twee weken beslistijd voor de Kiesraad en de tijd die mogelijk gemoed gaat met een beroepsprocedure tegen het besluit van de Kiesraad.

13
14
15
16
17
18
19

De Kiesraad adviseert een regeling op te nemen voor de situatie dat een geregistreerde aanduiding, die tevens is opgenomen in het register van verbonden politieke groeperingen, wordt gewijzigd.

Datum
22 maart 2010
Kenmerk
2010-0000189335

Uit het stelsel van de wet vloeit reeds voort wat de gevolgen hiervan zijn. In het ene register wordt de aanduiding van politieke groeperingen geregistreerd (register 1). In het andere register wordt de associatie van politieke groeperingen met elkaar geregistreerd (register 2). Mocht een politieke groepering zijn aanduiding wijzigen (register 1), dan heeft dat geen gevolgen voor de associaties van die politieke groepering met andere politieke groeperingen (register 2). Daarbij herkent de Kiesraad een politieke groepering, bij een verzoek tot inschrijving in register 1 of register 2, doordat de gemachtigde, bedoeld in artikel G 1, derde lid, onder d, onderscheidenlijk artikel Q 6, derde lid, deze handelingen namens de "desbetreffende groepering" verricht (zie artikel R 7, eerste lid). Zodoende wordt in register 1 een verband gelegd tussen de politieke groepering en de geregistreerde aanduiding, terwijl in register 2 een verband wordt gelegd tussen de politieke groepering en haar associaties met andere politieke groeperingen. Het wijzigen van een geregistreerde aanduiding heeft daardoor geen invloed op het andere register. Derhalve is het niet noodzakelijk een regeling op te nemen waarmee register 2 wordt gewijzigd als een aanduiding in register 1 wordt gewijzigd.

De suggestie van de Kiesraad om de bepaling van het voorgestelde artikel S 8, vierde lid, ook op te nemen in de bepaling over lijstencombinaties bij de andere verkiezingen (artikel I 10), neem ik over.

De Kiesraad merkt op dat in de aan de Raad gepresenteerde regeling abusievelijk niet is voorzien in aanpassing van de tekst van artikel S 9. In die regeling is immers niet langer sprake van een openbare zitting waarin over de geldigheid van lijstencombinaties wordt beslist.

In het wetsvoorstel is hiermee reeds rekening gehouden (onderdeel E), doordat artikel S 9 zodanig wordt aangepast dat niet meer wordt "beslist" in een openbare zitting over de lijstencombinaties, maar daarvan slechts "mededeling" wordt gedaan.

De regeling die is opgenomen in het wetsvoorstel tot wijziging van de Kieswet houdende verhoging van de voorkeurdrempel, beperking van de mogelijkheid tot het aangaan van lijstencombinaties alsmede vaststelling van het tijdstip van de stemming voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer kan slechts bij de eerstvolgende Eerste Kamerverkiezing worden toegepast, indien de behandeling van dit wetsvoorstel uiterlijk eind dit jaar door de beide Kamers wordt afgerond. In verband hiermee is het streven erop gericht de behandeling van het wetsvoorstel door de Tweede Kamer af te ronden voor het aanstaande verkiezingsreces. Ik zou een spoedige advisering door de Raad van State over de nota van wijziging dan ook zeer op prijs stellen. Met het oog hierop is in de bijlage bij deze brief een overzicht opgenomen van de aanpassingen die ik – naar aanleiding van het advies van de Kiesraad – voornemens ben aan te brengen in de nota van wijziging.

DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES,

drs. A.Th.B. Bijleveld-Schouten

2010-0000189335

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

SECRETARIAAT KIESRAAD

Datum
18 maart 2010

Ons kenmerk
2010-0000121561

Inlichtingen
mw. mr. J.C.M. Haring
T 070 - 426 8403
F 070 426 64 89

Uw kenmerk
2010-0000044710

Blad
1 van 7

Aantal bijlagen
0

Bezoekadres
Herengracht 21
2511 EG Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

Emailadres
kiesraad@kiesraad.nl

Onderwerp

Advies wijziging Kieswet m.b.t. het aangaan van
lijstencombinaties ten behoeve van de Eerste
Kamerverkiezingen

1. Inleiding

Bij brief van 2 februari 2010 (uw kenmerk: 2010-0000044710) heeft u de Kiesraad verzocht advies uit te brengen over een nota van wijziging bij het wetsvoorstel Wijziging van de Kieswet houdende verhoging van de voorkeurdrempel, beperking van de mogelijkheid tot het aangaan van lijstencombinaties alsmede vaststelling van het tijdstip van de stemming voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer¹.

Met het betreffende wetsvoorstel moeten onder meer de bezwaren die kleven aan de huidige regeling inzake het aangaan van lijstencombinaties ten behoeve van Eerste-Kamerverkiezingen, worden ondervangen. De huidige regeling biedt politieke groeperingen de mogelijkheid om te berekenen via welke combinatie(s) de meeste (rest-)zetels kunnen worden verworven. Bovendien, zo stelt u in uw adviesaanvraag, zijn in de huidige situatie kiezers bij provinciale-statenverkiezingen onwetend van de te vormen lijstencombinaties bij de daarna plaatsvindende Eerste-Kamerverkiezingen.

Met het thans voorliggende voorstel is de door de Eerste Kamer gedane suggestie om lijstencombinaties voor de Eerste-Kamerverkiezing vast te stellen op basis van verbindingen tussen politieke groeperingen en niet, zoals thans, op basis van kandidatenlijsten, nader uitgewerkt. Een gedachte, die eerder ook al is besproken in het advies van de Kiesraad d.d. 15 juli 2009².

¹ Kamerstukken II, 2009/10, 32 191.

² Advies van de Kiesraad van 15 juli 2009 betreffende de voorgestelde wijziging van de Kieswet, houdende verhoging van de voorkeurdrempel, vervroeging van de dag van kandidaatstelling in verband met het aangaan van lijstencombinaties alsmede vaststelling van het tijdstip van de stemming voor de leden van de Eerste Kamer, zie www.kiesraad.nl.

Datum
18 maart 2010

Ons kenmerk
2010-0000121561

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

2. Verbinding tussen politieke groeperingen

In reactie op het thans aan de Kiesraad voorgelegde voorstel merkt de Raad in de eerste plaats op de uitwerking onnodig complex te vinden, mede omdat ingrijpend^{Blad 2 van 7} wordt afgeweken van de thans in de Kieswet neergelegde regeling inzake het aangaan van lijstencombinaties. Tevens impliceert de regeling extra uitvoeringslasten voor onder meer de Kiesraad zelf als centraal stembureau voor de Eerste-Kamerverkiezingen. Zoals uit het navolgende moge blijken, kent de thans voorgestelde regeling daarnaast nog enkele omissies en roept deze op een aantal punten vragen op.

Beroepsmogelijkheid

De Kiesraad merkt op dat ingevolge de huidige Kieswet tegen een besluit inzake de geldigheid van een lijstencombinatie geen beroep kan worden ingesteld (vgl. artikel 8:4 Awb). Naar het oordeel van de Raad is hiertoe in het verleden op goede gronden besloten. In het voorliggende voorstel, waarin het aangaan van een lijstencombinatie wordt opgesplitst in twee fases, wordt echter wél een beroepsmogelijkheid gecreëerd ten aanzien van het verzoek van politieke groeperingen tot inschrijving van hun verbondenheid in het door het centraal stembureau bijgehouden register.

De Raad begrijpt dat het inschrijven van een verbondenheid tussen groeperingen een andere handeling betreft dan het daadwerkelijk verbinden van lijsten tot een lijstencombinatie, maar feitelijk gezien verschillen de handelingen zijns inziens niet wezenlijk. De gronden waaraan het centraal stembureau het verzoek tot het inschrijven van een verbinding toetst, komen immers in overwegende mate overeen met die op basis waarvan hij een oordeel velt over de geldigheid van lijstencombinaties.³

Verwarring

De Kiesraad acht de thans voorgestelde regeling om meerdere redenen verwarrend, niet in de laatste plaats ook voor de kiezer. Indien deze regeling zou worden ingevoerd, zullen de kiezers voorafgaand aan een provinciale-statenverkiezing onder meer langs de weg van een officiële bekendmaking in de Staatscourant worden geconfronteerd met twee, mogelijk onderling verschillende, lijstencombinaties, namelijk lijstencombinaties voor de provinciale-statenverkiezing en lijstencombinaties voor de daarop volgende Eerste-Kamerverkiezing. Hierdoor zal de kiezer in verwarring kunnen worden gebracht.

Een tweede bron van verwarring kan zijn gelegen in het voorgestelde gebruik van de term "verbinding" (tussen politieke groeperingen), naast de term "combinatie" (lijstencombinatie). De Raad wijst erop dat de Kieswet reeds thans de term "lijstverbinding", als aanduiding voor de activiteit gericht op de totstandkoming van

³ Er wordt onder andere nagegaan of het voor die verkiezing geregistreerde aanduidingen betreft en of niet reeds sprake is van een andere verbinding/combinatie.

11
03
03
13
03
14
03

Datum
18 maart 2010

Ons kenmerk
2010-0000121561

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

ofwel een lijstengroep, ofwel een lijstcombinatie. Het tevens in de Kieswet introduceren van de aanduiding "verbinding van groeperingen" wekt verwarring.

Blad
3 van 7

De Raad wijst voorts nog naar de bij het onderhavige advies gevoegde lijst met wetgevingstechnische opmerkingen in relatie tot de door u aan de Raad voorgelegde regeling.

3. Eenvoudiger alternatief

De Kiesraad is bij nadere overweging van oordeel dat het ook door u beoogde effect van de voorgelegde regeling op een eenvoudiger wijze is te realiseren, waarbij tevens nauwer wordt aangesloten bij de huidige Kieswet, hetgeen de Raad van belang voorkomt.

De door de Kiesraad voorgestane regeling komt erop neer dat verklaringen tot het aangaan van lijstcombinaties bij Eerste-Kamerverkiezingen reeds voorafgaand aan provinciale-statenverkiezingen (bijvoorbeeld uiterlijk op de dag voorafgaand aan die verkiezingen) bij de Kiesraad in diens hoedanigheid van centraal stembureau moeten worden ingediend. Een beslissing over de geldigheid van de lijstcombinaties zou de Raad dan evenwel eerst nemen conform de huidige regeling, namelijk in de zitting, bedoeld in art. S2 van de Kieswet. Tegen een dergelijke regeling bestaan naar het oordeel van de Kiesraad niet de grondwettelijke bezwaren die eerder zijn geopperd in relatie tot het verrichten van verkiezingshandelingen voor de Eerste Kamer voorafgaand aan een provinciale-statenverkiezing. De Kiesraad ziet de inlevering van een verklaring waar eerst na de statenverkiezing op wordt besloten niet als een dergelijke verkiezingshandeling en ziet in dezen een zekere parallel met de registratie van partijaanduidingen voor de Eerste Kamer, die ook reeds voorafgaand aan een provinciale-statenverkiezing kan plaatsvinden.

Een dergelijke regeling betekent dat politieke groeperingen al voorafgaand aan de provinciale-statenverkiezing moeten besluiten over het aangaan van lijstcombinaties bij de daaropvolgende Eerste-Kamerverkiezing. Daarmee wordt naar het oordeel van de Raad tegemoet gekomen aan de in de adviesaanvraag genoemde bezwaren van de huidige wettelijke regeling, terwijl de afwijking van het systeem van de Kieswet tot een minimum beperkt blijft, hetgeen de Raad, als gezegd, van belang voor komt. Dat in een dergelijke constructie na een provinciale-statenverkiezing opkomende politieke groeperingen niet meer in de gelegenheid zijn om desgewenst eveneens een lijstcombinatie voor de daarop volgende Eerste-Kamerverkiezing aan te gaan, wordt door de Kiesraad niet als een groot bezwaar gezien, aangezien dit in de praktijk niet of nauwelijks blijkt voor te komen. Overigens geldt dit "bezwaar" ook in relatie tot de door u voorgestelde regeling.

Dat de thans door de Kiesraad voorgestelde regeling zou kunnen impliceren dat na een provinciale-statenverkiezing alsnog negatief zou kunnen worden beslist door de Kiesraad (in zijn hoedanigheid van centraal stembureau voor de Eerste-

1
2
3
4
5
6
7
8
9

Datum
18 maart 2010

Ons kenmerk
2010-0000121561

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Kamerverkiezingen) op de voorafgaand aan de provinciale-statenverkiezing afgelegde verklaringen, ziet de Kiesraad evenmin als een overwegend bezwaar. De gedachte dat kiezers zich in hun stemgedrag inzake provinciale-statenverkiezingen zouden laten beïnvloeden door de aan- of afwezigheid van lijstencombinaties voor de daarop volgende Eerste-Kamerverkiezing, is een gedachte, die de Raad niet aannemelijk voorkomt.

4. Afschaffing lijstencombinaties?

Zoals uit het vorenstaande moge blijken, hecht de Kiesraad waarde aan een zo uniform mogelijk geregelde verkiezing voor de verschillende vertegenwoordigende organen en, zo al voor een bepaalde verkiezing een afwijking noodzakelijk is, deze tot een minimum beperkt blijft.

Niettemin heeft de Raad overwogen of specifiek voor Eerste-Kamerverkiezingen niet zou kunnen overwogen de mogelijkheid tot het aangaan van lijstencombinaties af te schaffen. De wetenschap dat bij invoering van lijstencombinaties werd verondersteld dat hiermee een samenbundeling van bestaande partijen zou worden bevorderd en de stem van de kiezer geoptimaliseerd zou worden én het feit dat deze veronderstelling goeddeels onjuist is gebleken – het al dan niet aangaan van lijstencombinaties bij deze verkiezingen blijkt immers vooral te worden ingegeven door mogelijke zetelwinst – zou mogelijk tot een dergelijke conclusie kunnen leiden.

De Raad heeft evenwel gemeend hiertoe in het onderhavige geval niet te moeten adviseren, in de eerste plaats vanwege de mogelijke directe consequenties hiervan voor de zetelverdeling (m.n. ook voor kleinere partijen) en in de tweede plaats aangezien de Kamer zelf bij een recente bespreking inzake het onderhavige wetsvoorstel te kennen heeft gegeven een dergelijke optie niet te prefereren.

5. Conclusie

De Kiesraad acht de voorgestelde regeling onnodig complex en afwijkend van het systeem van de Kieswet. Voorts bevat de regeling extra uitvoeringslasten, kent zij enkele omissies en roept op een aantal punten vragen op.

De Raad geeft de voorkeur aan een eenvoudiger regeling, waarbij in hoge mate wordt aangesloten bij de huidige systematiek van de Kieswet. In de door de Kiesraad voorgestelde regeling dienen verklaringen van politieke partijen tot het aangaan van een lijstencombinatie bij een Eerste-Kamerverkiezing reeds te worden ingediend voorafgaand aan de daarvóór te houden provinciale-statenverkiezing. Over de geldigheid daarvan wordt vervolgens beslist op de reeds thans gebruikelijke wijze.

Hierdoor zal het voor partijen niet mogelijk zijn om, zoals thans, na bekendwording van

2
3
4
5
6
7
8
9
10

Datum
18 maart 2010

Ons kenmerk
2010-0000121561

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

de uitslag van een provinciale-statenverkiezing uit te rekenen of en in hoeverre het aangaan van een lijstencombinatie voor de Eerste-Kamerverkiezing zinvol kan zijn.

Blad
5 van 7

DE KIESRAAD,
voor deze,

w.g.
G.J. Schutte,
ondervoorzitter

w.g.
M. Bakker,
secretaris-directeur

Bijlage

113337343

Datum
18 maart 2010

Ons kenmerk
2010-0000121561

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

Blad
6 van 7

Wetstechnische opmerkingen

1. In de voorgestelde regeling ontbreekt een bepaling over wie bevoegd is namens de politieke groepering *een verzoek in te dienen* tot inschrijving van hun verbondenheid met een andere groepering. In het huidige stelsel van het aangaan van lijstencombinaties beslist het centraal stembureau over de geldigheid van de lijstencombinatie en gaat na of de verklaring die hiertoe door de deelnemende politieke groeperingen is ingeleverd, is ondertekend door de daartoe aangewezen gemachtigde. Deze gemachtigde wordt door de groepering aangewezen op de kandidatenlijst. Hoewel de Kieswet voor bijvoorbeeld het wijzigen van een aanduiding ook niet bepaalt wie bevoegd is een verzoek daartoe in te dienen, heeft de Raad in de praktijk geconstateerd dat hieraan behoefte bestaat. De Raad heeft al eerder bij u aangedrongen om in deze omissie in de Kieswet te voorzien (advies van de Raad van 28 juni 2007) en zou dit thans willen herhalen.
2. Ingevolge de voorgestelde regeling wordt van iedere registratie apart mededeling gedaan in de Staatscourant, maar ontbreekt ten onrechte een verplichte publicatie van het gehele register voorafgaand aan een provinciale statenverkiezing, zoals wél het geval is t.a.v. geregistreerde aanduidingen van politieke groeperingen.
3. Hetzelfde geldt voor een bepaling met betrekking tot de overlegging van stukken ten behoeve van een verzoek tot verbinding.
4. De regeling geeft geen antwoord op de vraag wat er moet gebeuren, wanneer twee verzoeken op dezelfde dag bij het centraal stembureau zouden binnenkomen.
5. In de regeling ontbreekt voorts een bepaling die stelt wanneer een verzoek om registratie uiterlijk dient te zijn ontvangen⁴.
6. In het voorliggende voorstel ontbreekt eveneens een regeling voor de situatie dat een geregistreerde aanduiding, die tevens is opgenomen in het register van verbonden politieke groeperingen, wordt gewijzigd.
7. De Kiesraad merkt op dat als gevolg van het voorliggende voorstel *model R 1*, het model voor de kandidatenlijst voor de Eerste-Kamerverkiezingen, zou moeten worden aangepast. Voorts zou model S 8, het model voor de verklaring betreffende het verbinden van kandidatenlijsten tot een lijstencombinatie voor de Eerste-Kamerverkiezingen, vervallen moeten worden verklaard.
8. Indien, zoals in het voorgestelde artikel S8, vierde lid, expliciet is bepaald dat, indien een politieke groepering, die is verbonden met twee of meer andere politieke groeperingen, geen geldige kandidatenlijst heeft ingeleverd, de

⁴ De Kiesraad heeft in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen geconstateerd dat er ook behoefte bestaat aan een dergelijke terugrekenbepaling waar het gaat om de doorwerking van bij het centraal stembureau voor de Tweede-Kamerverkiezingen en provinciale statenverkiezingen geregistreerde aanduidingen naar de gemeenteraadsverkiezingen.

Datum
18 maart 2010

Ons kenmerk
2010-0000121561

Onderdeel
Secretariaat Kiesraad

kandidatenlijsten van de andere politieke groeperingen wel tot een lijstcombinatie worden verbonden, ware aan te bevelen die lijn door te trekken naar ook de reguliere bepaling over lijstencombinaties (artikel 110 van de Kieswet).

9. In de thans door u aan de Raad gepresenteerde regeling is abusievelijk niet voorzien in aanpassing van de tekst van art. S9. Immers, in die regeling is niet langer sprake van een openbare zitting waarin over de geldigheid van lijstencombinaties wordt beslist.

Tot slot merkt de Kiesraad nog op dat hij, gelet op de benodigde aanpassingen in de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV) en de eventuele werkzaamheden verband houdende met invoering van een systeem van registratie van verbindingen van politieke groeperingen, tijdig op de hoogte gebracht dient te worden van een eventuele inwerkingtreding van de onderhavige wettelijke regeling. Uiteraard dienen voor deze aanpassingen tevens de nodige financiële middelen beschikbaar te worden gesteld.

SECRETARIAAT

BIJLAGE

NOTA VAN WIJZIGING

Het voorstel van wet wordt als volgt gewijzigd:

A

In artikel I wordt voor onderdeel A een onderdeel ingevoegd, luidende:

OA

Onder vernummering van het vijfde lid tot zesde lid wordt in artikel I 10 een lid ingevoegd, luidende:

5. Indien een in een verklaring als bedoeld in het eerste lid, genoemde politieke groepering geen geldige kandidatenlijst heeft ingeleverd, worden de kandidatenlijsten van de andere in die verklaring genoemde politieke groeperingen tot een lijstencombinatie verbonden.

B

Artikel I, onderdeel A, komt te luiden:

A

Na artikel Q 6 worden drie artikelen ingevoegd, luidende:

Artikel Q 7

1. De gemachtigden van politieke groeperingen, bedoeld in artikel G 1, derde lid, onderdeel d, onderscheidenlijk artikel Q 6, derde lid, kunnen het centraal stembureau voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer verzoeken dat de politieke groeperingen met elkaar worden geassocieerd door inschrijving van hun associatie met elkaar in een register dat door het centraal stembureau wordt bijgehouden.
2. Het centraal stembureau beschikt slechts afwijzend op het verzoek, bedoeld in het eerste lid, indien:
  - a. de aanduiding van een van de politieke groeperingen niet is geregistreerd voor de verkiezingen van de leden van de Eerste of Tweede Kamer ingevolge artikel Q 6, onderscheidenlijk artikel G 1;
  - b. een van de politieke groeperingen reeds wordt geassocieerd met een politieke groepering die niet mede het verzoek indient; of
  - c. het verzoek bij het centraal stembureau is ingekomen op dezelfde dag als of later dan een ander verzoek dat strekt tot het associëren van eenzelfde politieke groepering met een of meer andere politieke groeperingen, tenzij in het verzoek is aangegeven dat het andere verzoek vervalt of het andere verzoek op de onder a of b genoemde gronden moet worden afgewezen.
3. Het centraal stembureau beslist binnen twee weken na de dag waarop het verzoek is ontvangen.
4. De beslissing van het centraal stembureau wordt bekendgemaakt aan de gemachtigden, bedoeld in artikel G 1, derde lid, onderdeel d, onderscheidenlijk artikel Q 6, derde lid. Van de beslissing wordt mededeling gedaan in de Staatscourant.

5. Het register wordt bijgewerkt met ingang van de dag dat de beschikking van het centraal stembureau onherroepelijk is geworden.
6. Bij ministeriële regeling wordt voor het verzoek, bedoeld in het eerste lid, een model vastgesteld.

Artikel Q 8

1. Het centraal stembureau schrapt in het register, bedoeld in artikel Q 7, eerste lid, de associatie van een politieke groepering met een andere politieke groepering of, indien zij met meer politieke groeperingen wordt geassocieerd, de associatie met deze politieke groeperingen, indien:
  - a. de politieke groepering daartoe een verzoek heeft gedaan; of
  - b. de aanduiding van de politieke groepering is geschrapt ingevolge artikel Q 6, onderscheidenlijk artikel G 1.
2. Artikel Q 7, derde tot en met vijfde lid, is van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat ingeval de associatie van een politieke groepering in het register wordt geschrapt op grond van het eerste lid, onderdeel b, het centraal stembureau beslist op dezelfde dag als het beslist dat de aanduiding van de politieke groepering is geschrapt ingevolge artikel Q 6, onderscheidenlijk artikel G 1.
3. Bij ministeriële regeling wordt voor het verzoek, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, een model vastgesteld.

Artikel Q 9

1. Tegen een beschikking als bedoeld in de artikelen Q 7 en Q 8 kan een belanghebbende beroep instellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State.
2. In afwijking van artikel 6:7 van de Algemene wet bestuursrecht wordt het beroepschrift ingevolge die wet uiterlijk ingediend op de zesde dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin de beschikking is opgenomen, dan wel na de dag waarop de beschikking geacht wordt te zijn geweigerd.
3. Artikel D 9, tweede tot en met vierde lid, is van overeenkomstige toepassing.

Artikel I, onderdeel D, komt te luiden:

D

Artikel S 8 komt te luiden:

Artikel S 8

1. De kandidatenlijsten van verschillende politieke groeperingen worden door het centraal stembureau tot een lijstcombinatie verbonden overeenkomstig het register, bedoeld in artikel Q 7, eerste lid, zoals dat luidde op de dag van de stemming van de voorafgaande verkiezing van de leden van provinciale staten.
2. De combinatie heeft betrekking op alle in de onderscheidene provincies vanwege een groepering ingediende lijsten.
3. De combinatie geschiedt in alle provincies met dezelfde politieke groepering of groeperingen.
4. Indien een politieke groepering die wordt geassocieerd met twee of meer andere politieke groeperingen geen geldige kandidatenlijst heeft ingeleverd, worden de

kandidatenlijsten van de andere politieke groeperingen tot een lijstencombinatie verbonden.

5. Het eerste lid is mede van toepassing, indien politieke groeperingen die worden geassocieerd met een of meer andere politieke groeperingen, hun aanduiding hebben samengevoegd op alle vanwege die groeperingen ingediende lijsten.

D

In artikel I wordt na onderdeel G een nieuw onderdeel toegevoegd, luidende:

H

In artikel V 4, tweede lid, wordt "lijstverbindingen" vervangen door: lijstencombinaties.

E

Onder vernummering van artikel II tot artikel III wordt een artikel ingevoegd, luidende:

Artikel II

In artikel 8:4, onderdeel g, van de Algemene wet bestuursrecht, wordt "lijstverbindingen" vervangen door: lijstencombinaties.

Toelichting

Met deze nota van wijziging worden aanpassingen in het wetsvoorstel aangebracht met betrekking tot de verbinding van kandidatenlijsten van de Eerste Kamer tot een lijstencombinatie.

Aanleiding voor deze nota van wijziging

Op grond van de huidige regeling kunnen na afloop van de provinciale statenverkiezingen lijstencombinaties worden aangegaan voor de Eerste Kamerverkiezing. De regering deelt de mening van de Eerste Kamer (Kamerstukken I 2008/09, 31 200 IIA, F) dat dit een onwenselijke situatie is, omdat het mogelijk is op grond van de resultaten van de provinciale statenverkiezingen de uitslag van de Eerste Kamerverkiezing te sturen door het al dan niet aangaan van een lijstencombinatie.

In het wetsvoorstel is daarom met betrekking tot het aangaan van lijstencombinaties bepaald dat de kandidatenlijsten bij de Eerste Kamerverkiezing automatisch tot een lijstencombinatie worden verbonden indien in meer dan de helft van de provincies zodanige lijstencombinatie is aangegaan tijdens de laatstgehouden verkiezingen van de leden van provinciale staten. Ik heb de Eerste Kamer hierover geïnformeerd bij brief van 28 september 2009 (Kamerstukken I 2009/10, 32 123 IIA, A).

Naar aanleiding van deze brief heeft op 1 december 2009 een mondeling overleg plaatsgevonden met de leden van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis der Koningin uit de Eerste Kamer (Kamerstukken I 2009/10, 32 123 IIA, C). Daarbij zijn de bezwaren besproken die naar het oordeel van deze commissie kleven aan de oplossing die in het wetsvoorstel wordt voorgesteld. Deze bezwaren spitsen zich toe op twee punten. Ten eerste kunnen politieke partijen die zijn georganiseerd als federatief samenwerkingsverband van provinciale politieke partijen geen lijstverbinding aangaan voor de Eerste Kamerverkiezing. Ten tweede is er geen sprake meer van keuzevrijheid voor politieke partijen om al dan niet een lijstencombinatie aan te gaan. Vervolgens heeft deze commissie medegedeeld dat zij een alternatieve regeling prefereert boven de regeling in het wetsvoorstel (Korte aantekening van de leden van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis der Koningin van 8 december 2009; kenmerk 40483/HM/LD). Zij denkt hierbij in eerste instantie aan het verbinden van kandidatenlijsten op basis van een verbinding die is aangegaan tussen politieke groeperingen.

Het kabinet deelt de bezwaren van de vaste commissie die kleven aan de regeling in het wetsvoorstel. Daarom heeft de regering besloten het wetsvoorstel aan te passen door verbindingen van kandidatenlijsten te baseren op geregistreerde associaties van politieke groeperingen met elkaar. Iedere politieke groepering heeft dan de keuzevrijheid om een lijstencombinatie aan te gaan, zonder dat het mogelijk is de uitslag van de Eerste Kamerverkiezing te sturen op basis van de uitslag van de provinciale statenverkiezingen. Het wetsvoorstel is met deze nota van wijziging dienovereenkomstig aangepast.

Lijstencombinatie op basis van associaties tussen politieke groeperingen

Het kabinet heeft als uitgangspunt genomen dat op grond van artikel 55 van de Grondwet de *verkiezing van de leden van de Eerste Kamer wordt gehouden na de verkiezingen van de leden van provinciale staten*. Uit de grondwetsgeschiedenis blijkt dat hiermee wordt bedoeld dat "het totaal der verkiezingshandelingen" van de Eerste Kamerverkiezing moet plaatsvinden na de provinciale statenverkiezingen (Kamerstukken II 1976/77, 14 233, nr. 3, blz. 13). Het is daardoor niet mogelijk dat politieke groeperingen enige verkiezingshandeling voor een bepaalde Eerste Kamerverkiezing verrichten voorafgaand aan de provinciale statenverkiezingen. Het aangaan van een lijstencombinatie is een verkiezingshandeling en kan als gevolg daarvan dus niet geschieden voorafgaand aan de provinciale statenverkiezingen.

Op basis van dit uitgangspunt stelt het kabinet voor dat verschillende politieke groeperingen in een register samen hun associaties met elkaar kunnen laten opnemen. Deze registratie geldt voor onbepaalde tijd. Het register wordt beheerd door de Kiesraad, die het centraal stembureau is voor de verkiezingen van de leden van de Eerste Kamer. De registratie wordt geschrapt ofwel op verzoek

van een politieke groepering ofwel vanwege schrapping van de aanduiding van de politieke groepering.

De registratie heeft uitsluitend gevolgen voor de lijstencombinaties bij Eerste Kamerverkiezingen. Bij iedere Eerste Kamerverkiezing die volgt op de inschrijving in het register zal het centraal stembureau kandidatenlijsten van politieke groeperingen tot een lijstencombinatie verbinden overeenkomstig dat register. Bij de verbinding van kandidatenlijsten tot een lijstencombinatie wordt het register gevolgd zoals dat luidde op de dag voor de stemming van de voorafgaande provinciale statenverkiezingen. Het stellen van dit ijkpunt is noodzakelijk omdat politieke groeperingen anders met de uitslag van de provinciale statenverkiezingen kunnen bepalen welke verbinding een gunstig effect heeft voor de komende Eerste Kamerverkiezing en op grond daarvan hun kandidatenlijst laten verbinden tot een lijstencombinatie.

De voorgestelde regeling is naar het oordeel van het kabinet in overeenstemming met de tekst en de uitleg van artikel 55 van de Grondwet. Het registeren van de associaties van politieke groeperingen met elkaar is geen verkiezingshandeling omdat de registratie voor onbepaalde tijd geldt en niet op een bepaalde Eerste Kamerverkiezing is gericht.

Hieronder volgt een toelichting per onderdeel waarin de werking van het register en de verbinding van kandidatenlijsten tot een lijstencombinatie wordt toegelicht.

A

De wijziging van artikel 1 10 strekt ertoe de regeling die voor de Eerste Kamerverkiezing is neergelegd in het voorgestelde artikel S 8, vierde lid, door te trekken naar de reguliere bepaling over lijstencombinaties.

B

In de nieuwe artikelen Q 7 tot en met Q 9 wordt geregeld hoe politieke groeperingen hun associaties met elkaar in een register kunnen laten inschrijven.

Artikel Q 7

Twee of meer politieke groeperingen worden met elkaar geassocieerd door in een register hun associatie met elkaar te laten opnemen. De gemachtigden van de politieke groeperingen dienen daartoe een verzoek te doen bij de Kiesraad, die het centraal stembureau is voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer. In een ministeriële regeling wordt voor het verzoek een model opgesteld.

Slechts in drie gevallen beslist de Kiesraad afwijzend op een verzoek.

Ten eerste als de aanduiding van een van de politieke groeperingen niet is geregistreerd voor de Tweede Kamer- dan wel Eerste Kamerverkiezing. Deze voorwaarde bestaat reeds in het huidige artikel S 8.

Ten tweede als een van de politieke groeperingen reeds wordt geassocieerd met een politieke groepering die niet mede het verzoek indient. Deze voorwaarde is gesteld om het scenario te voorkomen dat politieke groepering A met politieke groepering B wordt geassocieerd, maar politieke groepering A zich vervolgens ook laat associëren met politieke groepering C, terwijl de politieke groeperingen B en C niet met elkaar worden geassocieerd. In dit geval leveren de twee afzonderlijke associaties A-B en A-C een conflict met elkaar op. Daardoor kan bij de Eerste Kamerverkiezing niet worden bepaald of de kandidatenlijst van politieke groepering A tot een lijstencombinatie moet worden verbonden met de kandidatenlijst van politieke groepering B of met de kandidatenlijst van politieke groepering C. Deze voorwaarde is overigens geen beperking ingeval wordt verzoekt om een reeds ingeschreven associatie tussen X en Y uit te breiden met Z, door een verzoek bij de Kiesraad te doen om de associatie tussen X, Y én Z in te schrijven. In dat geval dienen namelijk de reeds met elkaar geassocieerde politieke groeperingen het verzoek mede in.

Ten derde wordt het verzoek afgewezen indien op dezelfde dag of eerder een ander verzoek bij de Kiesraad is binnengekomen dat strekt tot het associëren van eenzelfde politieke groepering met een of meer andere politieke groeperingen. Hiermee wordt op de situatie gedoeld dat de Kiesraad het verzoek ontvangt dat A en B zich met elkaar willen associëren, terwijl op dezelfde dag of enige tijd later een verzoek binnekomt dat A en C zich met elkaar willen associëren. In deze situatie is onduidelijk op welk verzoek de Kiesraad positief moet beschikken. Het is in geen geval mogelijk dat de Kiesraad op beide verzoeken positief beschikt, omdat A dan geassocieerd wordt met zowel B als met C, terwijl B en C niet met elkaar worden geassocieerd. In dit geval beschikt de Kiesraad positief op het verzoek dat als eerste is binnengekomen. De Kiesraad beschikt afwijzend op het verzoek dat later is binnengekomen dan het andere verzoek of beschikt afwijzend op beide verzoeken indien ze op dezelfde dag zijn binnengekomen. De Kiesraad beschikt echter niet afwijzend als in een van de verzoeken is aangegeven dat het andere verzoek vervalt of het andere verzoek moet worden afgewezen op grond van onderdeel a of b van dat lid.

Artikel Q 7 bepaalt voorts dat de Kiesraad binnen twee weken beslist na de dag waarop het verzoek is ontvangen. De beslissing wordt bekendgemaakt aan de gemachtigden van de politieke groeperingen. Van de beslissing wordt mededeling gedaan in de Staatscourant.

Op grond van het vijfde lid van artikel Q 7 wordt het register bijgewerkt met ingang van de dag dat een beschikking onherroepelijk is geworden. Deze procedure is neergelegd omdat anders verwarring kan ontstaan of politieke groeperingen met elkaar worden geassocieerd voor de eerstvolgende Eerste Kamerverkiezing. Ingevolge het voorgestelde artikel S 8 is namelijk beslissend het register zoals dat luidde op de dag van de stemming van de provinciale statenverkiezingen. Indien op de dag van stemming een beschikking door de Kiesraad is genomen, strekkende de associatie tussen twee politieke groeperingen, maar vervolgens wordt na de stemming hiertegen succesvol beroep ingesteld bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, dan kan de vraag rijzen of deze associatie nu wel of niet meetelt voor de komende Eerste Kamerverkiezing. Indien de associatie mee zou tellen, ontstaat de ongewenste situatie dat een onrechtmatig besluit, dat door de rechter zal worden vernietigd, de restzetelverdeling beïnvloedt. Indien de associatie toch niet mee zou tellen is eventuele beïnvloeding van de restzetelverdeling na stemming van de provinciale statenverkiezingen niet uit te sluiten. Bijvoorbeeld als een politieke groepering na de stemming erachter komt dat een associatie onrechtmatig tot stand is gekomen. Afhankelijk van de uitslag van de stemming van de provinciale statenverkiezing kan deze politieke groepering beslissen om al dan niet beroep in te stellen. Om deze problemen te voorkomen is bepaald dat het register wordt bijgewerkt op het moment dat een beschikking van de Kiesraad onherroepelijk is geworden.

Artikel Q 8

De inschrijving van de associatie tussen politieke groeperingen in het register is in beginsel voor onbepaalde tijd en heeft betrekking op iedere Eerste Kamerverkiezing die volgt op de inschrijving. Er zijn desalniettemin twee situaties waarin de Kiesraad een associatie tussen politieke groeperingen schrapt.

Ten eerste als de aanduiding van een politieke groepering is geschrapt, ingevolge artikel Q 6, tweede lid onderscheidenlijk G 1, zevende lid. Dat gebeurt als een politieke groepering heeft opgehouden te bestaan, daartoe een verzoek heeft gedaan, als vereniging bij onherroepelijke rechterlijke uitspraak verboden is verklaard en deswege is ontbonden of als voor de laatstgehouden verkiezing van de leden van de Eerste Kamer geen geldige kandidatenlijst is ingeleverd. Ten tweede als een politieke groepering daarom verzoekt, bijvoorbeeld omdat zij zich niet meer associeert met de andere politieke groeperingen.

In geval een politieke groepering wordt geassocieerd met twee of meer andere politieke groeperingen heeft het schrappen van de verbinding tot gevolg dat zij met geen van deze politieke groeperingen meer wordt geassocieerd. Als bijvoorbeeld A, B en C met elkaar worden geassocieerd en C besluit dat zij niet langer geassocieerd wil worden met A, dan kan zij dus niet de associatie met alleen A opzeggen. Zou zij dat wel kunnen dan ontstaat een conflict omdat dan een associatie overblijft tussen A en B en een associatie tussen B en C. Daardoor kan bij de Eerste Kamerverkiezing

niet worden bepaald of de kandidatenlijst van politieke groepering B tot een lijstencombinatie moet worden verbonden met de kandidatenlijst van politieke groepering A of met de kandidatenlijst van politieke groepering C. Op grond van de voorgestelde regeling wordt C, in geval haar associatie wordt geschrapt, niet langer geassocieerd met A en B. Daarbij worden A en B nog steeds met elkaar geassocieerd. Als B van mening is dat zij liever met C dan met A wordt geassocieerd, dan dient zij eerst haar associatie, in dit geval de (resterende) associatie met A, te schrappen middels een verzoek bij de Kiesraad. Daarna kan zij een associatie met C laten inschrijven.

Artikel Q 8, tweede lid, bepaalt dat de Kiesraad binnen twee weken beslist op een verzoek van een politieke groepering tot het schrappen van haar associatie met andere politieke groeperingen in het register. Ingeval de associatie van een politieke groepering met andere politieke groeperingen wordt geschrapt omdat haar aanduiding voor de verkiezing is geschrapt, beslist de Kiesraad op dezelfde dag als dat zij heeft beslist dat de aanduiding van de politieke groepering is geschrapt ingevolge artikel Q6, onderscheidenlijk artikel G 1. Artikel Q 8, tweede lid, bepaalt voorts dat de beslissing tot schrappen van een associatie door de Kiesraad wordt bekendgemaakt aan de gemachtigden van de politieke groeperingen. Van de beslissing wordt mededeling gedaan in de Staatscourant. Bij ministeriële regeling wordt voor het verzoek tot schrappen van de associatie een model vastgesteld.

Artikel Q 9

In artikel Q 9 is neergelegd welke beroepsprocedure van toepassing is. Belanghebbenden kunnen rechtstreeks in beroep bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Een snelle afhandeling van het beroep kan gewenst zijn omdat voor de stemming van de provinciale statenverkiezingen een beschikking van de Kiesraad onherroepelijk moet zijn, wil zij effect hebben voor de komende Eerste Kamerverkiezing. Om in een snelle afhandeling van een beroep te kunnen voorzien, geldt een beroepstermijn van 6 dagen. Daarnaast is artikel D 9, tweede tot en met vierde lid, van overeenkomstige toepassing, dat eveneens toeziet op versnelde behandeling van het beroep.

C

In het nieuwe artikel S 8 is geregeld dat het centraal stembureau de kandidatenlijsten van politieke groeperingen verbindt tot een lijstencombinatie overeenkomstig het register van artikel Q 7. Belangrijk is hierbij dat het centraal stembureau als ijkpunt neemt het register zoals dat luidde op de dag van de stemming van de voorafgaande provinciale statenverkiezingen. Dit is noodzakelijk omdat politieke groeperingen anders met de uitslag van de provinciale statenverkiezingen kunnen uitrekenen welke registratie een restzetel oplevert en op grond daarvan een associatie met andere politieke groeperingen laten registreren.

In het tweede, derde en vijfde lid is neergelegd wat krachtens het huidige artikel S 8 reeds geldt. Op grond van het tweede lid heeft de lijstencombinatie betrekking op alle in de onderscheidene provincies vanwege een groepering ingediende lijsten. Krachtens het derde lid geschiedt de lijstencombinatie in alle provincies met dezelfde politieke groepering of groeperingen. Op grond van het vijfde lid komt een lijstencombinatie tussen kandidatenlijsten van politieke groeperingen ook tot stand indien twee of meer van de met elkaar associërende politieke groeperingen hun aanduiding hebben samengevoegd op alle vanwege die groeperingen ingediende lijsten. Hiermee wordt bedoeld op de situatie dat op grond van het register de politieke groeperingen A, B en C worden geassocieerd en vervolgens A en B voor een Eerste Kamerverkiezing hun aanduidingen samenvoegen tot "A/B". In dat geval komt er voor die Eerste Kamerverkiezing een lijstencombinatie tot stand tussen de kandidatenlijsten "A/B" en C.

In het vernieuwde vierde lid is opgenomen dat als een politieke groepering krachtens het register wordt geassocieerd met twee of meer andere politieke groeperingen, maar deze groepering heeft geen geldige kandidatenlijst ingeleverd voor de Eerste Kamerverkiezing, een verbinding tot stand komt tussen de kandidatenlijsten van de andere politieke groeperingen die krachtens het register met elkaar worden geassocieerd. Deze associatie gaat aldus niet verloren indien een andere politieke

groepering, waarmee zij eveneens werden geassocieerd, niet meedoet aan de Eerste Kamerverkiezing. Overigens zal deze politieke groepering op grond van artikel G 1, onderdeel d, haar aanduiding voor de volgende Eerste Kamerverkiezing verliezen waardoor tevens haar associatie met de andere politieke groeperingen wordt geschrapt op grond van het voorgestelde artikel Q 8, eerste lid, onderdeel b.

D en E

Dit betreffen twee terminologische verbeteringen.

DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES,

A. Th. B. Bijleveld-Schouten